

گووتار و فیکری رښتیا و کاریگری به سړ کډمه -2- ... د . شونم یه حیا /

(2-2).....

ناسته نگه یه کانی به ردهم رښتیا

رښتیا له کډمه گه روو به رووی دوو جره به به ست ده بڼه وه ، له وانه به به ست کی ئې بڼه کتیف "باه تی" و ئه وهی دیکه یان سو بڼه کتیف "خودی" ، به به ستی ئې بڼه کتیف له وانه ه کاره سیاسیه کانیان لای رښتیا بڼه دیاردهی به حیزبیبوونی رښتیا هره می کوردستان و دابه شبوونیان به سړ ئایدی لږیای جیا جیاکان ده گره ته وه ، چونکه له رڼه هاتی ناوهر است به گشتی و هره می کوردستان به تایبه تی رښتیا خیان بوونه ته یارمه تیده ر بڼه او کورده وهی ئایدی لږیای حزبی ، ئم دیاردهیه له هره می کوردستان وای کردووه که نوخبهی رښتیا نه توانن نوخبهی سیاسی به لای تڼ وانی و بڼه چوون و ئاراسته و هه وسته کانیان رابکښن .

ئهمه ش بڼه ته ه کاره ئه وهی که رښتیا له کډمه گه دابڼه ت و بوونه ته ه ی ئه وهی نه وه یه ک دروست بڼه هست به نائومیدی بکات له به رامبه رڼه یان له هه نگا و نانیان به ره و ریف رمی سیاسی و کډمه ایه تی له کډمه گه دا ، به شک له و رښتیا نهی که سامپ ی تو ئینه وه که مان بوون پان وایه " حزبه سیاسیه کان به هه موو ئایدی لږیایه کی چه پ و راست و ئیسلامی رښتیا به کاره ناو بڼه به هژکړدنې پارت و رڼه خراوه کانیان و پاوانکړدنې سیاسی له کډمه گه " .

پمان وایه ئه وانه له بازنه ی رښتیا نین به کو زیاتر ئه کتیه رښتیا ، چونکه رښتیا هه قیقی هه رگیز ناکه و ته ژر هه ژموونی دهسه بات تا دهسه بات وهک پروپاگه نده کارک بڼه مه به سته کانی خ ی به کاریان به ښه .

کارکړدنې رښتیا له نڼو دامه زراوه کانی کډمه ل به گشتی و ده زگا حزبه کان به تایبه تی دوو ئه رکی جیا وازیان هه یه ، یه کډمه کیان ئه رکی کډمه ئه وهی دیکه یان ئه رکی رښتیا ، چونکه حزب به کډمه ئیش ده کات

نەك بە تاك ، حزب يەك دوو كەس نیه بەكو زیاتره ، حزب دەبته وسیله یەك ب ئه وهی بهرنامهی سیاسی کاریگهری هه بته له سهر "كدا" له دخی كدا شدا رته له جیاتی بهكاره نانی معریفهیه ، جیاوازی ئاستی معریفی له ناو كدا.

ههروهها ئهركی رشبیر دهنگی نوخبهیه له ناو كدا ، رشبیران له دخی كدا با بوونی خیان له رووی ئەكادیمیهوه له دهست ددهن له حا تهی وادا ووتاری رشبیران له ناو كدا داده بهزت ، كاتك رشبیر رهخه له پارتە سیاسیهكە دەگرته ، له لایەن كوه گومان دهخه ته سهر لایه نی دسه زیه وهی ، ململانی كردنی له لایەن كوه.

یهك تر له ههكارهكان عهقی ههخهیی له مژووی رشبیری كوردیدا كه له ئاستكی نزمدایه چونكه عهقی ستایشكهركردن له عهقی ههخهیی بابهتی هواجی زیاتری هه بوو . ههروهها بهلای رشبیران " رشبیری كورد نه بته نوخبهیهکی خاوهن شوناسی رشبیری سهربهخ و خاوهن دهنگ و جیهانبینی له دهره وهی سیاست و ئایدیالژی و سیسته می حزبه کانی ش له هه ر می کوردستان وایان له رشبیر کردوه ، چ ئهوانه ی سهر به حزبه کانی چ ئهوانه ی پاشک ی حزبه کانی هه ند جار نەك دەبنه پاشک ی حزبه کانی بهكو دهبنه پاشک ی كهسه دیاره کانی ناو حزبه سیاسیهکان

له باركی وهها دا ناتوانرته چاوه وانی ئه وه له رشبیرانی كورد بكرته كه ر ی کاریگهری ئه و ته ی هه بته ، جگه له وه له شه ی ناو خدا رشبیرانی ناو حزبه کانی دووباره بوون به بهشك له دخی سیاسی و دابه شبوونیان به سهر حزبه کانی ، بهشك کی ز له رشبیران نه یان توانی به انسی پا بهندی سیاسیان و پا بهندی م رالی ك مه لایه تی به رامبه ر به ك مه بپار زن ، ئه مه ش دهرچوونه له باز نه ی رشبیر ، چونكه له و د خه دا سه نگی رشبیری كوردی كه م کرده وه ، رشبیرانی ناو حزبه کانی ش وه کو ئامرازك له شه به کار ده ه نران .

به ره به ستكی دیکه ی سیاسی نه بوونی ده سه لاتكی دامه زرا وهی ودا به شبوونی ده سه لاته کانی له سهر بنه مای حزبی و میزاجی تایبه تی و بنه مای وه عه شیره تگه ری ، ده سه لات و حکومانی له هه ر می کوردستان ده سه لاتكی خ زانی گه ره ویه له ناویدا چه ندان لق و پ پی دیکه ی خ زانی له ده بته وه ، جا ئه م کلتوره دابه شی سهر یه که یه که ی دامه زرا وه کانی ك مه بووه كه ه یج بوار کیان ب " کالیفیکاسی ن " واتا له ها تووی و شاره زایی و دا ه نانی نه ه شته ته وه . ئه مه ش یه کك له به ره به سته کانی به رده م رشبیر ، گرنگه رشبیر ر ی له تیکشاندنی ئه م د خا نه دا هه بته .

سه بارهت به بهر بهسته كـمهـايه تيه كان رـشـنبيران پـانـوايه “له
 كـمهـگه يه كي تقليديدا رـشـنبيران ناتوانن ببنه نوـنهرى خهـكـ و
 دهنگى ئهوان بگه يه ننه حكومت ، بهـامـ له كـمهـگه يه كي مهـدهـنيدا
 رـشـنبيران دهـتوانن ببنه نوـنهرى خهـكـ و بـشايى نـوان خهـكـ و
 حكومت له يهـكـ نزيك بگه نهـوه ، كـمهـگه ي كورديش چونكه هـشتا له
 قـناغى اگواستنه بهـرهـو مهـدهـنيهت ، دواكهـوتووـي كـمهـگه ي كوردى و
 زاـبوونى بونيادي خـهـكى و عهـشائيرى بهـسهر كـمهـگه له رووى
 پراكتيزهـكردنى تراديـسيـن و ئاين و عورف ئهـوهـنده به هـزه هـند
 جار رـشـنبيرانيش ناتوانن پا بهـندى نهـبن ، چونكه نهـريته
 كـمهـايه تيه كان ئهـوهـنده به هـزه زـر به دهـگمـن رـشـنبير دهـتوانـ
 خـي لـ رزگار بكات ، چهـندين بهـها و عورفى كـمهـايه تى هـيه
 رـشـنبيرانيش دهـسته و ستان دهـبن و ناتوانن لهـو بهـها يانه تـبـپهرـنـ
 و له ناويان بهـرن و گـران دروست بگهـن لهـگه ئهـوهـي كه كـمهـكـ له
 رـشـنبيران بهـردهـوام قسه لهـسهر شته حهـرامهـكان و هـله سورهـكان
 دهـكهـن ، بهـامـ له بهـرامبهـردا روو بهـرووى ويژداني جمعى كـمهـلگه
 دهـبيتهـوه .”

كـمهـگه ي كوردى كـمهـگه يه كي خـهـكهـي و داوكهـوتوو هـهـميشه دهـنگى
 ئاغاو و بهـگ و شـخ بهـهـزتر بووه له دهـنگى رـشـنبيران .

خالـكى تر بوونى ئيزدواجيهت له كهـسايهـتى رـشـنبير بهـوهـي هـندـ له
 رـشـنبيران له دهـرهـوه باس له ئازادى و يهـكـسانى ئافرهت دهـكات و باس
 له شكاندن نهـريته دواكهـوتووـهـكانى كـمهـگه و گـرانـيان دهـكات كهـچى
 به پـچهـوانهـوه له نـو خودى خـزانهـكهـي پهـيـهـوى ناكات و اتا لـرهـدا
 رـشـنبيران له كـمهـگه دا ناتوانن له نهـريت و پرئسيـپه گـشتيهـكانى
 نهـريتى كـمهـايه تى لابتات بـيهـش چاوـهـوانى گـرانـيان لـ ناكـرت .

هـكاره ئابوورىيهـكان بهـشـكى زـر لهـو رـشـنبيرانهـي كه وهـكو سامـپـ
 وهـرمانـگرتـبوون لاوازي رـشـنبيران بـ بارودـخى ئابوورى و خراپى
 باري ئابوورى رـشـنبيران گهـراندهـوه و سهـرقاـبوونى رـشـنبيران به
 داـبينـكردنى پـداويستيهـكانى ژيانى رـزانهـيان وهـكو هاوـاتيهـكـ و
 ناسهـقامـگيرى بارودـخى ئابوورى رـشـنبيران كاريگهـريهـكى نيگهـتيـفى
 لهـسهر بهـرهـمى رـشـنبيران كردوو و ناسهـقامـگيرى باري گوزهـراني
 رـشـنبيران له هـهـرـمى كوردستان يهـكـكه لهـو فاكتهـرانهـي كه واى
 كردوو رـشـنبيران كـچ بگهـنـ دهـرهـوهـي وـاتـ (لهـگهـ بوونى هـكارى
 ترى سياسى) و دووركهـوتنهـوهـيان لهـكـمهـگه له پـناو فهـراههـمـكردنى
 گوزهـرانـكى باشتـر بـ خـزانهـكانـيان .

هـكارـكى تر له رووى ئابوورىيه ئهـويش بـ بهـرهـمى رـشـنبيرانـيان

گه‌رانده‌وه له هه‌رمی کوردستان ، چونکه تا ئیستا به‌رهمی ر‌شنبیران نه‌ب‌ته سه‌رچاوه‌یه‌کی ئابووری ب‌ر‌شنبیران ب‌ئوه‌ی بتوانن ته‌نیا له ر‌گای کاری فیکری و به‌رهمه‌کانیان ژیان و گوزه‌رانیان دابن بکه‌ن .

ز‌ر زحمه‌ته رووناکبیر‌ک له هه‌رمی کوردستان ته‌نیا بتوان‌ت له‌سه‌ر به‌رهمی خ‌ی ب‌ژیت ، چونکه یه‌ک‌ک له‌و پ‌وه‌رانه‌ی که ده‌ک‌ت ب‌ر‌شنبیر ئه‌ویه که به‌رهمه‌کانی تچه‌ند ده‌فر‌شریت ، ب‌نموونه (ئ‌ره‌ان پام‌ک) به‌رهمه‌کانی به‌ئینگلیزی چاپ ده‌ک‌ت ویه‌ک میل‌دانه‌یه و له‌سه‌د و‌ات ل‌ده‌فر‌شریت و ب‌چه‌ندین زمان وه‌رده‌گیر‌ت ، به‌پام له هه‌رمی کوردستاندا باشت‌ترین ر‌ماننوس ئه‌گه‌ر ک‌ت‌به‌که‌ی بشفر‌شر‌ت هه‌ر (2-3) هه‌زاری ل‌ده‌فر‌شر‌ت له‌ک‌ی (5) ملی‌ن که‌س ب‌یه ئه‌مه‌ش ه‌کار‌که له‌وه‌ی که ر‌شنبیران نه‌توانن ر‌ی خ‌یان ببینن ، چونکه ئه‌گه‌ر به‌رهمه‌کانیان له‌لایه‌ن ک‌مه‌گه‌وه پ‌شوازی ل‌ک‌را ئه‌وا بیگومان هه‌م له‌رووی دارییه‌وه ب‌ر‌شنبیران سه‌رچاوه‌یه‌کی دارایی ده‌ب‌ت هه‌م له‌رووی فکرییه‌وه کاریگه‌ری ده‌ب‌ت به‌سه‌ر ک‌مه‌گه‌وه ، هه‌روه‌ها ده‌سه‌اتی به‌ر‌وه‌بردن وه‌کو پ‌ویست ژیان‌ی ر‌شنبیرانی دابین نه‌کردوه .

به‌به‌سته‌ی “سو‌ب‌ژ‌کتیڤ” یان خودیه‌کانی به‌رده‌م ر‌شنبیران بریت‌ین له “قه‌یرانی هه‌و‌ست وه‌رگرتن و لایه‌نگیری بوونی ر‌شنبیران ئه‌مه‌ش ب‌دوالیتی سروشتی ر‌شنبیر ده‌گه‌ر‌ته‌وه که ناتوان‌ت ب‌لایه‌نی خ‌ی ب‌پار‌ز‌ت ، خ‌ال‌کی دیکه لاوازی “سیبلاژ” واتا قه‌یرانی پ‌کاندن‌ی ئامانجه سه‌ره‌که‌کان ، به‌و مانایه ر‌شنبیر ز‌ر جار له به‌رپرسیاریه‌تی خ‌ی له‌د‌خ‌کی دیاریکراودا دوور ده‌که‌و‌ته‌وه خه‌ریکی بابه‌تیکی دیکه ده‌ب‌ت ، ب‌نموونه له‌کاتی رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی شه‌له‌جیاتی چاوخته‌سه‌ر چه‌قی د‌خ‌ی شه‌ ، ئه‌و د‌ت قسه له‌سه‌ر بابه‌تیکی دیکه ده‌کات که زه‌روور نیه له‌و د‌خانه‌دا باسبک‌ت واتا دوورکه‌وته‌وه له‌د‌خ‌ی ئ‌ستا .

جگه له‌مه‌ دووره په‌ر‌زی یان په‌ناگیری ر‌شنبیران یه‌ک‌ک له ئیشکالیه‌ته‌کانی ر‌شنبیر ، هه‌روه‌ها تاب‌ی فیکری ر‌شنبیر ، علی‌حه‌رب له‌ک‌ت‌بی ره‌خه‌ی ر‌شنبیران یان وه‌همی نوخه “163” ده‌ی “گرفته‌کانی به‌رده‌م ر‌شنبیر په‌یوه‌ندی نه به‌ده‌سه‌اتی سیاسی یان ئاینیه‌وه هه‌یه ، به‌کو په‌یوه‌ندی به‌بیرکردنه‌وه‌ی ر‌شنبیره‌وه هه‌یه ، ئه‌ویش به‌ه‌ی ئه‌زموونی رووناکبیران و فه‌یله‌سوفان پ‌شووتر هه‌ر له ئه‌فلات‌نه‌وه تاوه‌کو حافیزی شیرازی، له‌دیکارته‌وه تاوکو میش‌ف‌کو . گرفت‌ی گه‌وره لای ئه‌فلات‌ن و فه‌یله‌سوفانی ی‌نان بوونی ئه‌و شتانه‌یان ل‌ک‌ده‌دایه‌وه که بونیان هه‌یه ، لای فارابی به‌هه‌مه‌نانی

یهك و هموو و كه و ز له دنیا دا ، سه بارهت به شیرازی ت گه یشتن له د زینه وهی په یوه ندنی ن وان مافی با "ریالیزم" و خولقاندنی خه یا ، لای دیکارت د زینه وهی ر گایه کی دروسته ب گه یشتنی عه ق به مه عریفه یه کی ئه رگیوم ننتی ، لای کانت د زینه وهی ک نسپتی معریفه ی ئه زموونگه رای . هه رچی ئه و ململان و پ کدانانه ی که له ن وان ئه هلی فیکرو ده سه ات و ر ژ مه کانن ئه وانه به ربه ستی ده ره کین له روانگه ی بیرمه ندانه وه له وانه ئازادی اده رب ین له سوقرا ته وه تا سپین زا ، یان له ئین رشد تا نه سیر حامد ئه بو زید ، له گه ئه وشدا ئه م ئیشکالیه ته گ رفته کی ش ر شگ ریه و په یوه ندنی به ئازایه تی فیکریه وه هه یه .

له ئه نجامدا ده گه ینه ئه وهی ر نه بینینی ر شنبیران له ک مه گه وه کو پ و یست ب چه ندین ه کاری بابه تی "ئ بژ کتیف" و خودی " سو بژ کتیف" ده گه ر ته وه ، ر شنبیری کورد له بری ئه وهی ر شنبیر کی ئ رگانی یان ر شنبیر کی خاوه ن دید و ره هندی ج راو ج ر ب ت ر شنبیر کی تا ک دید و تا ک ره هنده بین بووه ، زیاتر ر شنبیری حیزبی یان ئایدی ل جی بووه ، دابه شیوو به سهر راست و چه پ و جگه له ململان له ن وان ئه و دوو ئاراسته یه هیچی تری نه بینوه ، ئه مه ش وایکردوو هه میشه وه کو پاشکی ئه و دوو ئاراسته ئایدی ل جیه ده ربکه و ت و نوسین و به ره هم و هه و یسته کانی له ن وان ئه و دوو ئاراسته یه دا دابه ش ب ت .

له هه ر می کوردستاندا ر شنبیران وه کو پ و یست نه یان توانیوه ببه نو نه ری چین و تو ژه کانی ناو ک مه و ر بین ، به ه ی ئه و ه کارانه ی سه ره وه و نه ده سه اتیش توانیویه تی به پ پ و یست سود له بیروب چوون و به ره می فیکری ر شنبیران وه ربگر ، بیه له هه ر می کوردستاندا پ و یسته له سهر ئه و میکانیزمانه کار بکر ت تا ر شنبیران بتوانن په یام و پر ژه ی خ یان له گه ده سه ات تاو ت بکه ن و ده سه اتیش هه موو هه ول ک ب ر شنبیران ب ه خ س ن تا بتوانن نو نه رایه تی خه ک بکه ن ، دیاره ئه رکی ده سه ات ر کخستنی ک مه گه یه و ئه رکی ر شنبیرانیش به شداریکردنه له دروستکردنی بارود خ کی نو ، ژیان و گوزه ران کی باشت له رووی ک مه ایه تی و سیاسی و ئا بوورییه وه ب هاو اتیان به گشتی ، ل ره دا هیچیان ب ئه وهی تر ناتوان ت ک مه گه یه کی زیندوو به ره مه به ن و مه ده نیه ت بونیاد بن که ج گه ی ب و ابوونی هه موو هاو اتیان ب ت ، بیه ش ر شنبیران نه یان توانیوه وه کو پ و یست له هه ر می کوردستان ر بین ، چونکه په یوه ندی ن وان ر شنبیران و ده سه ات له قه یراندایه و پ و یستی به

كخستنه وه هه يه ئه ویش به هاوکاریکردنی یه کتر ، چونکه ههم
رښبیر و ههم دهسه ښاتیش ئه و دوو فاکتیره گرنګه ن که پښوښته له
پښه وهی کښمه ګه و نه ریته کانی بن نه ک ئه وانیش بڼه کوښلهی سیسته می
خښه کی و عه شائیری ، به رښکخستنه وهی په یوه نډیه کانی نښوان ئه و
دوو لایه نه ههم دهسه ښات و ههم رښبیران ده توانن بڼه کاراکتیری به
هښر بڼه ګرځانکاریه سیاسی و کښمه لایه تیه کان .

دکتښرا له فله سه فهی کښمه ښناسی زانکښی = سښربڼن پارسی 1